

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан факультету соціології та управління

Т.Ф. Бірюкова

2024

ТЕОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ
РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

підготовки бакалаврів
очної (денної) форми здобуття освіти
спеціальності 052 «Політологія»

освітньо-професійна програма
«Політологія»

Укладач Лепська Наталія Володимирівна, к. політ. н., доцент кафедри політології

Обговорено та ухвалено
на засіданні кафедри політології

Протокол № 5 від " 16 " січня 2024 р.
Завідувач кафедри політології

(підпис)

Є.Г. Цокур

Ухвалено науково-методичною радою
факультету соціології та управління

Протокол № 5 від " 22 " січня 2024 р.
Голова науково-методичної ради
факультету соціології та управління

(підпис)

Н.В. Горло

Погоджено
Гарант освітньо-професійної програми

(підпис)

Н.В. Горло
(ініціали, прізвище)

2024 рік

1. Опис навчальної дисципліни

1	2	3	
Галузь знань, спеціальність, освітня програма рівень вищої освіти	Нормативні показники для планування і розподілу дисципліни на змістові модулі	Характеристика навчальної дисципліни	
		очна (денна) форма здобуття освіти	заочна (дистанційна) форма здобуття освіти
Галузь знань 05 – Соціальні та поведінкові науки	Кількість кредитів – 3	Обов'язкова	
		Цикл дисциплін професійної підготовки спеціальності	
Спеціальність 052 Політологія	Загальна кількість годин – 90	Семестр:	
		6 -й	-
Освітньо-професійна програма «Політологія»	Змістових модулів – 4	Лекції	
		28 год.	-
		Семінарські	
Рівень вищої освіти: бакалаврський	Кількість поточних контрольних заходів – 8	28 год.	-
		Самостійна робота	
		34 год.	-
		Вид підсумкового семестрового контролю: екзамен	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни «Теорія політичних конфліктів» є формування у здобувачів системи знань про основні поняття і закономірності політичної конфліктології, сучасні уявлення про політичний конфлікт, його рівні та різновиди, роль та значущість у розвитку суспільства, держави та й загалом світової політики; вироблення компетентностей з управління політичними конфліктами та формування культури діалогу.

Для реалізації поставленої мети в процесі викладання курсу вирішуються такі **завдання**:

- визначення статусу і предметної сфери теорії політичних конфліктів в системі політологічного знання;
- ознайомлення з основними напрямками наукових досліджень політичних конфліктів;
- розкриття сутності конфлікту як соціального феномену та з'ясування специфіки політичного конфлікту;
- з'ясування причинно-наслідкових механізмів та взаємовпливу політичних конфліктів, національної безпеки та суспільного розвитку;
- розгляд чинників впливу на формування та перебіг конфліктного процесу;

- військово-силовий, комунікативний, психологічний, політико-правовий, геополітичний тощо виміри політичних конфліктів;
- з'ясування проблематики суб'єктності в політичних конфліктах, типології та ієрархії їхніх учасників;
- виявлення специфіки етнічних та міжнародних конфліктів;
- розгляд основних способів управління та врегулювання політичних конфліктів;
- розгляд технологій переговорів та медіації в управлінні конфліктами .

У підсумку вивчення дисципліни «Теорія політичних конфліктів» студенти повинні **знати:**

- категорійно-понятійний апарат, теоретичні засади і методологію політичної конфліктології;
- сутність, природу, особливості, форми та вияви політичних/зовнішньополітичних конфліктів і криз в контексті їхнього впливу на безпеку особистості/суспільства/держави та реалізацію політики безпеки;
- структурні, функціональні та динамічні аспекти політичних конфліктів, стадії їхнього розгортання;
- чинники (об'єктивні та суб'єктивні, внутрішні та зовнішні) впливу на перебіг політичних конфліктів;
- способи аналізу, діагностики та шляхи попередження політичних конфліктів;
- особливості міжнародних та етнічних конфліктів на прикладі конкретних кейсів;
- нормативне, інституційне та ресурсне забезпечення управління політичними конфліктами;
- способи, технології та інструменти реагування та впливу на конфлікти як один з механізмів підтримання суспільно-політичного/міжнародного порядку і забезпечення безпеки.
- способи управління та врегулювання політичних конфліктів;

вміти:

- використовувати теоретичний матеріал щодо аналізу сучасних політичних конфліктів;
- аналізувати основні чинники, що впливають на формування та перебіг політичних конфліктів;
- володіти навичками виявлення і аналітичного осмислення (до/пост)конфліктної ситуації на мікро-, мезо- та макрорівні політики;
- прогнозувати подальший розвиток певного кейсу політичного конфлікту;
- здійснювати аналіз кейсів політичних конфліктів в Україні (в ретроспективі, сучасний стан, прогностичні сценарні моделі);
- володіти навичками порівняльного аналізу генези, перебігу, ескалації та врегулювання політичних конфліктів;
- приймати правильні рішення, пропонувати оптимальні варіанти виходу з кризових конфліктних ситуацій;
- свідомо та відповідально застосовувати технології управління політичними конфліктами, техніки медіації та переговорних практик.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен набути таких результатів навчання (знання, уміння тощо) та компетентностей:

<i>Заплановані робочою програмою результати навчання та компетентності</i>	<i>Методи і контрольні заходи</i>
1	2
<p>СК01. Здатність використовувати категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки.</p> <p>РН01. Розуміти предметну область, етичні та правові засади професійної діяльності.</p> <p>РН08. Вміти використовувати базовий категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки.</p>	<p><i>Методи навчання:</i> розповідь, пояснення, метод проблемних ситуацій, навчальний диспут, аналіз практичних кейсів, метод ретроспекції, конспектування, робота з навчальною літературою, текстом.</p> <p><i>Контрольні заходи:</i> тестування в системі Moodle, аналітично-пошукове завдання</p>
<p>СК02. Здатність застосовувати політологічне мислення для розв’язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування класичної та сучасної політичної думки.</p> <p>РН07. Розуміти історію, закономірності та етапи розвитку предметної сфери політології, знати її цінності та досягнення</p>	<p><i>Методи навчання:</i> розповідь, пояснення, метод проблемних ситуацій, навчальний диспут, аналіз практичних кейсів, метод ретроспекції, конспектування, робота з навчальною літературою, текстом.</p> <p><i>Контрольні заходи:</i> тестування в системі Moodle, аналітично-пошукове завдання</p>
<p>СКО3. Здатність описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах.</p> <p>СК04. Здатність застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології, міжнародних та глобальних студій у фаховій діяльності.</p> <p>РН10. Вміти описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах.</p> <p>РН11. Застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології, міжнародних та глобальних студій у фаховій діяльності.</p>	<p><i>Методи навчання:</i> застосовуються технології: інформаційні, E-learning, дистанційного навчання, проблемного навчання, навчання за технологіями case-study, дискусій і багатосторонніх дебатів, проєктного навчання.</p> <p><i>Контрольні заходи:</i> тестування в системі Moodle, індивідуальне дослідницьке завдання аналітичного характеру: написання есе; завдання на порівняльний аналіз; захист індивідуального дослідницького завдання аналітичного характеру з презентацією його результатів</p>
<p>СК09. Здатність презентувати результати теоретичних і прикладних досліджень для фахівців та нефахівців</p> <p>РН 16. Презентувати результати теоретичних і прикладних досліджень фахівцям і широкій</p>	<p><i>Методи навчання:</i> розповідь, пояснення, метод проблемних ситуацій, робота з навчальною літературою, текстом.</p> <p><i>Контрольні заходи:</i> написання та усний захист індивідуального дослідницького завдання</p>

аудиторії, засобам масової інформації, експертам з інших галузей знань	аналітичного характеру презентацією його результатів	3
ЗК05. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.	<i>Методи навчання:</i> застосовуються технології: інформаційні, E-learning, дистанційного навчання, проблемного навчання, навчання за технологіями case-study. <i>Контрольні заходи:</i> опитування на семінарських заняттях; підготовка ІДЗ	
ЗК08. Здатність до письмової й усної комунікації рідною мовою, знання іноземних мов. РН02. Вільно спілкуватися державною та однією з іноземних мов усно і письмово у професійній діяльності.	<i>Методи навчання:</i> розповідь, пояснення, метод проблемних ситуацій, робота з іноземною літературою. <i>Контрольні заходи:</i> опитування на семінарських заняттях; розробка та захист індивідуального дослідницького завдання	

Міждисциплінарні зв'язки. Важливою умовою вивчення дисципліни «Теорія політичних конфліктів» є зв'язок з такими дисциплінами, як «Теорія міжнародних відносин» та «Основи політичної регіоналістики» в аспекті вивчення специфіки регіональних та міжнародних конфліктів на прикладі їх конкретних кейсів; з курсом «Загальна теорія політики» у вивченні ключових категорій і концепцій політичної конфліктології; з курсом «Політичні комунікації» щодо вивчення комунікативного виміру політичних конфліктів; з курсом «Кратологія» в контексті з'ясування особливостей реалізації політичної влади в її кризових та конфліктних проявах.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Загальнонаукові засади теорії конфлікту

Тема 1. Конфліктологія як наука та мистецтво. Генеза наукової думки щодо вивчення сутності конфлікту

Наука про конфлікти – конфліктологія. Об'єкт та предмет конфліктології. Теоретичний фундамент науки. Напрямки дослідження конфліктології (філософсько-соціальний, організаційно-соціологічний, індивідуально-психологічний). Специфіка науки та методи дослідження конфліктології. Еволюція конфліктологічних поглядів. Особливості розвитку конфліктології в історичному аспекті. Розуміння конфлікту і гармонії мислителями Стародавнього світу. Песимістична (Т. Гоббс та ін.) та оптимістична (Ж.-Ж. Руссо та ін.) концепції конфлікту у науковій думці Нового часу. Проблема конфлікту в марксистській філософії. Внесок М. Вебера та Р. Зіммеля у розвиток конфліктологічних знань. Конфліктна модель суспільства (Р. Дарендорф, Л. Козер): плюралізм інтересів, боротьба за владу та ресурси об'єктивне та постійне джерело конфліктів у суспільстві. Теорія конфлікту Дарендорфа. Погляди Л. Козера на природу та функції конфлікту і їх роль у демократичному та недемократичному суспільствах. Роль конфлікту у теорії соціальної згоди Т. Парсонса та Е. Мейо. Основні ідеї теорії конфлікту К. Боулдінга. Соціологічний та психологічний підходи до аналізу конфлікту. Внесок З. Фрейда та К. Юнга в дослідження психологічних аспектів конфлікту. Типологія конфліктної поведінки людей за концепціями Е. Берна та К. Томаса. Становлення конфліктології як сучасної науки, практики та мистецтва.

Тема 2. Конфлікт як соціальне явище

Проблема невіддільності конфліктів від суспільного життя та наявність об'єктивних передумов їх виникнення. Сутність конфлікту як соціального явища. Наукові визначення конфліктів. Функції (негативні та позитивні) конфлікту. Функціональний і дисфункціональний конфлікт. Класифікація конфліктних явищ. Типологія конфліктів за різними способами систематизації. Психічна діяльність у конфлікті. Ознаки конфлікту. Типи діагностики конфлікту. Динамічні характеристики конфлікту. Структура конфлікту: (1) сторони; (2) умови; (3) предмет; (4) дії учасників конфлікту; (5) результат конфлікту. Об'єкт та предмет конфлікту. Сторони (зацікавлені особи) конфлікту. Позиції конфліктуючих сторін та їх роль в аналізі конфлікту. Поняття глибини конфлікту. Рівні конфлікту: верхній видимий (інцидент/суперечка), прихований (як наслідок суперечки, виявлення інтересів сторін), глибинний (на глибині взаємин сторін). Ілюзії підживлення конфліктів.

Тема 3. Динаміка ескалації конфлікту

Вступ до проблематики ескалації. Користь цілісної теорії ескалації. Фактори визначення ситуації як конфліктної. Необхідні і достатні умови виникнення конфлікту. Модель процесу конфлікту за його динамікою. Циклічність фаз конфлікту. Співвідношення фаз і етапів конфлікту в залежності від можливості його вирішення. Стадії розвитку конфлікту: (1) передконфліктна стадія (ситуація); (2) стадія інциденту; (3) стадія розвитку (ескалація) конфлікту; (4) кульмінація конфлікту; (5) Стадія завершення конфлікту і процес перемовин; (6) постконфліктна стадія. П'ять стадій ескалації за Л. Понді. Чотири стадії ескалації у міжнародних кризах за К. Райт. Основні динаміки ескалації конфлікту за Ф. Глазлом: (1) посилення проєкції у зростанні невдоволення собою; (2) лавина питань та спрощення; (3) взаємне переплетення причин та наслідків; (4) розширення соціальної арени; (5) прискорення внаслідок «песимістичного передбачення». Поворотні пункти в ескалації та ступені ескалації за Ф. Глазлом.

Тема 4. Стратегії, тактики та стилі поведінки учасників конфлікту

Конфліктна взаємодія. Мотиви і цілі учасників взаємодії. Стратегії і тактики взаємодії у конфлікті. Концепція Томаса-Кіллена про 5 основних стратегій людської поведінки в конфліктній ситуації: (1) стратегія домінування (суперництва, конкуренції, боротьби); (2) стратегія уникнення (ігнорування, відходу); (3) стратегія пристосування (поступливості); (4) стратегія співробітництва (кооперації, інтеграції); (5) стратегія компромісу. Проблема вибору стратегії поведінки у конфлікті. Моделі розвитку конфлікту у колективі ступенем наростання деструктивних тенденцій і складності вирішення проблеми (за Н. Гришиною): (1) трудова суперечка; (2) формалізація відносин; (3) психологічний антагонізм. Психологічний вплив і різновиди психологічного протистояння впливу. Маніпулятивний елемент у перебігу конфлікту. Агресивний стиль поведінки у конфлікті, різновиди агресії. Техніки «боротьби» з маніпулятивними впливами та агресією у конфлікті. Розбіжності поведінкових паттернів як фактор конфліктності: (1) гендерні, (2) вікові, (3) склад особистості та особливості характеру. Прийоми конструктивної взаємодії. Правила взаємодії у конфліктних ситуаціях.

Змістовий модуль 2. Стратегія роботи з конфліктом

Тема 5. Управління конфліктом

Поняття «управління конфліктом». Внутрішні і зовнішні аспекти управління конфліктами. Процес діагностики конфлікту. Картографічний аналіз конфлікту. Зміст процесу управління конфліктами (прогнозування, попередження і стимулювання, регулювання, вирішення). Способи урегулювання конфліктів за Рубінім та Дарендорфом. «Силові» способи вирішення конфліктів. Технології регулювання конфліктами (інформаційні, комунікативні, соціально-психологічні, організаційні).

Модель прийняття науково-обґрунтованого рішення з управління конфліктами. Алгоритм управління конфліктом. Запобігання конфліктам (часткове і повне). Профілактика конфліктів як вид управлінської діяльності. Первинна та вторинна профілактика конфліктів. Культура неконфліктного спілкування та технології її формування.

Тема 6. Інтервенції у роботі з конфліктом

Сутність «інтервенції» у роботі з конфліктом (за Ф. Глазлом). Основна орієнтація інтервенцій. Класифікація інтервенцій за спрямованістю на ті, що спрямовані на вплив конфліктного потенціалу та процес конфлікту, та ті, що спрямовані на наслідки конфлікту. Сутність профілактичних інтервенцій – недопущення вибуху конфлікту взагалі. Сутність супровідних інтервенцій – вирішення/обмеження, контроль/регулювання наявного конфлікту. Інтервенції, що сприяють деескалації конфлікту. Інтервенції, що сприяють ескалації. Психічні функції як відправні точки для інтервенцій. Інтервенції, що орієнтовані на сприйняття та мислення, та їх типові моделі. Інтервенції, спрямовані на відчуття та ставлення. Інтервенції, що стосуються волі сторін. Інтервенції, орієнтовані на поведінку. Параметри діагностики як відправні точки для інтервенцій: пов'язані з предметом спору; пов'язані з перебігом конфлікту; інтервенції стосовно сторін; відносини між сторонами як простір для інтервенцій. Загальні принципи інтервенцій у роботі з конфліктом.

Тема 7. Моделі стратегії роботи з конфліктом

Участь третьої сторони у розв'язанні конфлікту, основні форми урегулювання. Типологія моделей розв'язання конфліктів (за Ф. Глазлом). Рівень ескалації та моделі стратегій: проблема відповідності та вибору. Модерація: сутність, роль та повноваження модератора, методи модерації. Метод супроводу процесу у конфліктах: цілі, функції та ознаки супроводу. Супровід процесу (консультування) як активна, конструктивна та інтегруюча робота з конфліктом. Системно-терапевтичне консультування процесу. Арбітраж: сутність стратегії, алгоритм проведення, умови застосування, моделі арбітражу. Модель примирення («миротворця»): відмінні ознаки, сутність реалізації, основні ефекти. Силове втручання: умови застосування та основні механізми. Медіація (загальна характеристика). Порівняння моделей стратегії та рольових моделей.

Тема 8. Медіація як класичне посередництво у вирішенні конфлікту

Поняття медіації. Загальні уявлення про медіації. Коротка історія медіативних практик. Основи медіації. Принципи медіації у конфліктах та переговорах. Суб'єкти медіації. Ефективність медіації: «за» та «проти». Межі застосування: коли медіація може бути ефективною. Критерії ефективності медіації. Кількісні та якісні порівняльні дослідження у медіації. Медіатор як професіонал у вирішенні конфлікту. Особистісні якості медіатора. Вимоги до медіатора, співвідношення функцій посередника із функціями сторін в медіаторному процесі. Розподіл відповідальності за організацію процесу, його зміст та результат. Основні етапи медіації. Процедура медіації. Підготовка до медіації. Презентація сторін та початок переговорів. Обмін думками. Окремі зустрічі. Визначення порядку денного. Укладання угоди. Технології інтервенції на кожному етапі. Стратегії та техніки медіації. Нейтральність медіатора як основа успішної медіації. Техніки формування нейтральності: до особистостей, як учасників конфлікту; до змін, які мають відбутися; до проблеми, яка визначається кимось і якимось; до проблеми і її симптомів. Мистецтво ставити запитання у процесі медіації. Види запитань, що складають ґрунт медіації: закриті, відкриті, спрямовані на розвиток.

Тема 9. Культура діалогу та переговорні технології в управлінні конфліктом

Сутність культури діалогу та її значущість у профілактиці, запобіганні та вирішенні конфліктів. Теорія і практика ненасильницького спілкування М. Розенберга. Історія зародження переговорів. Основні підходи на визначення та класифікацію переговорів. Школи та стилі ведення переговорів (гарвардська, німецько-австрійська, британсько-голандська, японська, «кремлівська»), формування української школи

переговорів та специфіка підходів. Закономірності ведення переговорів. Переговорний процес: визначення та структура. Підготовка до переговорів. Ведення переговорів. Прийоми і техніки переговорів. Маніпуляції під час переговорів та протидія їм. Опір опонента на переговорах. Аналіз результатів переговорів. Виконання досягнутих угод. Стратегії переговорного процесу: win-loose, loose-win, loose-loose, win-win. Техніки переконання та аргументації в переговорах. Маніпуляційні прийоми в переговорному процесі. Значення переговорів у світовій дипломатії. Специфіка міжнародних переговорів. Особистісний стиль ведення переговорів. Мистецтво переговорів за Г. Кіссінджером.

Змістовий модуль 3. Політичний конфлікт: загальнотеоретичні засади

Тема 10. Політична конфліктологія як наука про боротьбу за владу. Сутність політичного конфлікту

Політологічне тлумачення поняття «конфлікт». Визначення категорії «політичний конфлікт». Проблема політичного конфлікту в історії політичної думки. Основні напрямки досліджень соціально-політичних конфліктів (модель Т. Парсонса; модель Р. Дарендорфа та ін.). Джерела та предмет політичного конфлікту (за Д. Істоном, Л. Козером, Р. Дарендорфом, К. Полецьким). Українська наукова школа політичної конфліктології: історія, розвиток в умовах сучасних політичних та геополітичних викликів. Особливості та складові політичного конфлікту. Класифікація політичних конфліктів. Влада і конфлікт: співвідношення феноменів. Влада як основний об'єкт політичних конфліктів. Пастки конфліктів навколо влади за П. Коулманом та Р. Фергюсоном. Проблема визначення суб'єктів політичних конфліктів. Вплив сучасних інформаційних технологій на перебіг політичних конфліктів.

Тема 11. Причини виникнення політичних конфліктів

Основні наукові школи та підходи до вирішення політичних конфліктів. Причини виникнення внутрішньо-державних політичних конфліктів. Політичні конфлікти в авторитарних та демократичних режимах. Право і закон у тоталітарному і демократичному суспільстві. Конфлікт між владою і суспільством як форма закріплення і розширення правопорядку. Конфлікт при виробленні владних рішень як основа функціонування управлінської системи. Розподіл державної влади і конституція як засоби стримування і обмеження дій інститутів влади. Суспільний контроль дій влади (вибори до органів управління, компетенція гілок влади). Роль контролю за владою засобів масової інформації, науки, політичних партій, системи зворотнього зв'язку. Криза влади та її співвідношення з політичним конфліктом. Сутність політичної кризи як загострення політичних конфліктів. Основні типи політичних криз (внутрішньополітична та зовнішньополітична). Характеристика внутрішньополітичних криз: урядова, парламентська, конституційна. Форми політичної кризи: криза легітимності, криза ідентичності, криза політичної участі, криза розподілу. Способи виходу з кризового стану. Шляхи врегулювання кризи влади. Роль громадянського суспільства, державних інститутів та міжнародних організацій у врегулюванні політичних конфліктів. «Конфліктний потенціал» політичних інститутів. Особливості політичних конфліктів у сучасній Україні та шляхи їх врегулювання.

Тема 12. Проблема (не)насильницьких дій у врегулюванні та вирішенні політичних конфліктів

Принципи вирішення політичних конфліктів. Методи і методики вирішення політичних конфліктів. Роль мас-медіа у врегулюванні політичних конфліктів. Насильницькі та ненасильницькі засоби впливу та примусу в суспільно-політичному житті. Основні підходи до врегулювання політичних конфліктів: морально-правовий (нормативний), силовий, реалістичний, ідеалістичний, інтегративний. Силовий ресурс у вирішенні політичного конфлікту: теорія питання та практика застосування. Громадянська непокоря як явище в сучасній політичній культурі. Феномен революції.

Методи ненасильницького спротиву та їхня ефективність. Метод Ганді: «зло не у владі, зло в тобі». Політика ненасильницьких дій Джина Шарпа та його книга «Від диктатури до демократії». Критерії типологізації ненасильницьких дій. «Кольорова революція» як технологія ненасильницької боротьби з авторитарним режимом. Український ненасильницький опір. Феномен «українського майдану». Політична модернізація як спосіб уникнення внутрішньополітичних конфліктів. Соціальне маневрування. Політичне маневрування. Політичне маніпулювання. Інтеграція контреліти. Послаблення «системної опозиції» (сутність і прийоми). Нейтралізація лідерів опозиції. Роль медіації, фасилітації та переговорів. Правові шляхи врегулювання політичних конфліктів на прикладі зарубіжного досвіду, зокрема європейських країн.

Тема 13. Міжкультурні, міжетнічні та релігійні конфлікти

Аспекти культури в конфліктології. Відмінності в картині світу у різних культурах, поняття культурного коду. Взаємодія культур. Динаміка переростання конфлікту культур у внутрішній діалог культур. Культурні універсали. Загальнолюдські кодекси гуманного розв'язання конфліктів як напрям у розвитку взаємодії культур. Зіткнення носіїв різних культур. Контрастні образи «своїх» і «чужих». Процес усвідомлення чужорідності. Конфлікт культур як конфлікт картин світу. «Діагностика ворога». Національне самолюбство і національна ворожнеча. Крайній (войовничий) націоналізм і закрите суспільство. Міжнаціональна ворожнеча «на відстані». Образ ворога. Культурне неспівпадіння як причина міжкультурних конфліктів. Теорія міжцивілізаційних конфліктів С.Гантінгтона. Конфлікт між західною і східною цивілізаціями. Підтримка урядом держави розширення культурних можливостей нації. Договірний процес при міжкультурному конфлікті. Специфіка міжетнічних конфліктів. Визначення національноетнічної спільноти. Ознаки індикаторів етнічності. Рівень функціонування національно-етнічних стереотипів. Особливості позасвідомої поведінки в етнічних конфліктах. Класифікація типів етнічних конфліктів: за територієюпроживання; за мотивом виникнення; за цілями національно-етнічних рухів; за формами і методами протидії; за часом і інтенсивністю розвитку. Причини виникнення етнічних конфліктів. Взаємні територіальні домагання етносів та їх рівні. Етноцид. Міграція населення та міжетнічна конфліктність. Державна політика міжетнічних відносин. Українські етноконфліктогенні проблеми. Особливості розвитку міжетнічних конфліктів (проникнення; ідеологізація; подвійний стандарт до «своїх» і «чужих»; соціокультурний характер і поняття «міфологічне мислення»). Розвиток міжетнічного конфлікту за принципом «вирви» (воронки). Управління міжетнічними конфліктами. Соціологічні методи у дослідженні і попередженні міжетнічних конфліктів. Розгортання і проведення міжетнічного діалогу у вирішенні етнічних проблем. Міжконфесійні конфлікти: сутність та стан в Україні. Характеристика релігійної ситуації в сучасній Україні. Причини міжконфесійних і внутрішньоцерковних протистоянь. Способи запобігання міжконфесійних конфліктів в Україні.

Змістовий модуль 4. Конфлікти у системі міжнародних відносин.

Тема 14. Міжнародний конфлікт як предмет вивчення політичної конфліктології

Еволюція теоретико-методологічних підходів до інтерпретації поняття «міжнародний конфлікт». Інтернаціоналізація внутрішніх конфліктів міжетнічного, соціально-економічного, політичного характеру, набуття ними міжнародного виміру у випадку їх безпосереднього впливу на стабільність міжнародної системи, реакції з боку інших міжнародних акторів або втручання з боку міжнародних організацій. Міжнародне право про конфлікт у сфері міжнародних відносин. Критерії розмежування юридичних та політичних аспектів міжнародних конфліктів. Категорії міжнародних конфліктів за Статутом ООН. Класифікація міжнародних конфліктів. Міжнародний збройний конфлікт, його тлумачення за Женевськими конвенціями 1949 р. Сучасні дискусії

навколо використання понять «війна», «міжнародний конфлікт», «міжнародний збройний конфлікт». Специфіка міждержавних конфліктів. Види міждержавних конфліктів. Причини міждержавних конфліктів. Взаємозв'язок міждержавного конфлікту з внутрішньополітичними конфліктами. Суб'єкти міжнародних конфліктів. Структурний та системний підходи щодо з'ясування причин міжнародних конфліктів. Проблема колективної безпеки держав і народів. Розуміння сутності поняття «національний інтерес». Дефініція категорії «національна безпека». Головні об'єкти та показники національної безпеки. Специфіка визначення національної безпеки яквоєнної безпеки. Зовнішній і внутрішній аспект воєнної безпеки. Концепція національної безпеки України: основні принципи, загрози. Нове розуміння в забезпеченні національної безпеки. Міжнародна безпека в умовах кризи сучасного світоустрою.

Тема 15. Війна як різновид міжнародного конфлікту

Сутність війни: визначення, причини, особливості. Карл фон Клаузевіц про війну. Відмінні ознаки між конфліктом та війною. Сутнісна характеристика поняття «агресор» у збройному політичному конфлікті та війні. Причини війн у XX та XXI століттях. Традиційні класичні та сучасні війни. Стратегічна логіка війни і миру. Мова війни. Розуміння категорії «мир». Концепція «ціни війни». Специфіка політичних конфліктів у біполярний та постбіполярний період світової політики. Зміна характеру політичних конфліктів міжнародного значення. Феномен «холодної війни» в контексті міжнародного конфлікту. Деєтатизація міжнародних конфліктів та їх асиметричність. Особливості сучасних війн. Гібридні війни. Праця Шона Макфейта «Нові правила війни. Перемога в епоху тривалого хаосу». Російська агресія проти України та специфіка російсько-української війни. Зміни в масштабах і змісті війн. Технологізація сучасних війн. Зміна геополітичного протистояння. Використання економічних санкцій у міждержавному протистоянні. Концепція операцій невоєнного типу. Боротьба з тероризмом та кібертероризмом. Кіберконфлікт у політиці та сучасні кібервійни. Типологія кіберконфліктів за М. Каветлі. Інформаційна війна як форма протиборства сторін. Причини виникнення, принципи та логіка інформаційних війн. Програма інформаційної війни і основні принципи менеджменту інформаційних війн. Інформаційна зброя. Об'єкти інформаційних впливів. Інформаційне протиборство у світовій політиці на стратегічному рівні. Розвідка і шпіонаж як методи інформаційних війн. Фальсифікація історії як метод інформаційного протиборства держав. Специфіка сучасних інформаційних війн у міжнародній політиці на прикладі провідних акторів міжнародних відносин (США, Росія, Китай, Німеччина, Франція і т.д.). Україна в системі інформаційних війн сучасної світової політики.

Тема 16. Стратегії попередження та методи врегулювання міжнародних конфліктів. Постконфліктне будівництво

Особливості попередження міждержавних конфліктів. Принцип мирного співіснування. Зниження рівня військового протистояння. Силкові та несилкові стратегії управління конфліктами. Стратегії попередження і запобігання конфліктам превентивні стратегії) як запобіжна діяльність, спрямована уникнення ескалації та насилля. Превентивна дипломатія – зусилля третіх сторін з попередження ескалації міжнародних конфліктів запобігання суперечок між сторонами; запобігання переростання їх у відкритий конфлікт, обмеження конфліктів). Різновиди превентивної дипломатії. Загальні чинники успішного врегулювання міжнародних конфліктів. Типологія завершення міжнародних конфліктів: (1) перемога однієї сторони; (2) компроміс; (3) продовження конфлікту у вигляді «гарячої фази» чи «замороження» – повного чи часткового врегулювання. Ознаки вирішеного міжнародного конфлікту. Визначення факторів, що сприяють врегулюванню міжнародного конфлікту. Міжнародні інституції у врегулюванні міжнародних конфліктів, роль ООН, ОБСЄ, Міжнародного Суду, Міжнародного Кримінального Суду. Міжнародне право: сутність поняття, суб'єкти. Норми міжнародного права. Міжнародні угоди. Роль міжнародних неурядових організацій. Досягнення компромісу.

Міжнародний арбітраж. Особливості врегулювання міжнародних конфліктів. Специфіка медіаторного та переговорного процесів у врегулюванні міжнародних конфліктів. Роль «проксі» у врегулюванні конфлікту. Проблема вирішення безпекових питань під час переговорного процесу та підписання угод між сторонами конфлікту. Фінансові аспекти врегулювання міжнародного конфлікту. Слідство та судовий розгляд справ про воєнні злочини після врегулювання міжнародного конфлікту. Проблема повернення територій та повернення людей. Механізми «примусу до миру» та «гуманітарні інтервенції». Міжнародні миротворчі операції та їх різновиди. Миротворчість як стратегії з використанням правових механізмів, мирних засобів, досягнутих домовленостей і застосування сили з метою припинити його насильницьку фазу і підштовхування сторін до пошуку взаємовигідної позиції). Застосування примусу у ході миротворчих операцій (або операцій з підтримання миру) як інструмент врегулювання конфлікту. Інтервенція як примусова форма миротворчості. Основні форми інтервенції: підтримка однієї зі сторін, блокада, обмежені збройні дії, військове вторгнення. Причини неефективності інтервенцій як засобу впливу на конфлікт. Етапи миротворчої діяльності (Бутрос Галі «Порядок денний для миру» (1992). Заходи постконфліктного будівництва.

4. Структура навчальної дисципліни

Змістовий модуль	Усього годин	Аудиторні (контактні) години					Самостійна робота, год		Система накопичення балів		
		Усього годин	Лекційні заняття, год		Семінарські заняття, год		о/д ф.	з/дист ф.	Теор. зав-ня, к-ть балів	Практ. зав-ня, к-ть балів	Усього балів
			о/д ф.	з/дист ф.	о/д ф.	з/дист ф.					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	15	14	6	-	8	-	1	-	8	7	15
2	15	14	8	-	6	-	1	-	6	9	15
3	15	14	6	-	8	-	1	-	8	7	15
4	15	14	8	-	6	-	1	-	6	9	15
Усього за змістові модулі	60	56	28		28		4		30	30	60
Підсумковий семестровий контроль екзамен	30						30				40
Загалом					90				100		

5. Теми лекційних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		о/д ф.	з/дист ф.
1	Конфліктологія як наука та мистецтво. Генеза наукової думки щодо вивчення сутності конфлікту	2	
	Динаміка ескалації конфлікту	2	
	Стратегії, тактики та стилі поведінки учасників конфлікту	2	
2	Інтервенції у роботі з конфліктом	2	
	Моделі стратегії роботи з конфліктом	2	
	Медіація як класичне посередництво у вирішенні конфлікту	2	
3	Культура діалогу та переговорні технології в управлінні конфліктом	2	
	Політична конфліктологія як наука про боротьбу за владу. Сутність	2	

	політичного конфлікту		
	Проблема (не)насильницьких дій у врегулюванні та вирішенні політичних конфліктів	2	
	Міжкультурні, міжетнічні та релігійні конфлікти	2	
4	Міжнародний конфлікт як предмет вивчення політичної конфліктології	2	
	Війна як різновид міжнародного конфлікту	2	
	Стратегії попередження та методи врегулювання міжнародних конфліктів. Постконфліктне будівництво	4	
Разом		28	-

6. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість	
		о/д ф.	з/дист ф.
1	Конфлікт як соціальне явище	2	
	Динаміка ескалації конфлікту	2	
	Стратегії, тактики та стилі поведінки учасників конфлікту	4	
2	Управління конфліктом	2	
	Медіація як класичне посередництво у вирішенні конфлікту	2	
	Культура діалогу та переговорні технології в управлінні конфліктом	2	
3	Причини виникнення політичних конфліктів	2	
	Проблема (не)насильницьких дій у врегулюванні та вирішенні політичних конфліктів	2	
	Міжкультурні, міжетнічні та релігійні конфлікти	4	
4	Війна як різновид міжнародного конфлікту	4	
	Стратегії попередження та методи врегулювання міжнародних конфліктів. Постконфліктне будівництво	2	
Разом		28	-

7. Види і зміст поточних контрольних заходів

№ змістового модуля	Вид поточного контрольного заходу	Зміст поточного контрольного заходу	Критерії оцінювання	Усього балів
1	2	3	4	5
1	Відповідь на семінарі	<u>Семінар №1</u> Питання за Змістовим модулем 1 <u>Семінар №2</u> Питання за Змістовим модулем 1 <u>Семінар №3</u> Питання за Змістовим модулем 1 <u>Семінар №4</u>	2 бали – глибокі і систематичні знання теорії, здатність вирішувати проблемні питання. Відповідь відрізняється точністю формулювань, логікою, достатній рівень узагальненості знань. Наявна авторська позиція 1,5 бали – глибокі і систематичні знання теорії, здатність вирішувати проблемні питання. Відповідь студента відрізняється точністю формулювань, логікою, достатній рівень узагальненості знань.	8

		Питання за Змістовим модулем 1	1 бал – студент знає і може самостійно сформулювати основні поняття теми та пов'язати їх з реальними явищами. Проте відповідь змістовно неповна. Відповідь логічна, але розуміння не є узагальненим 0,5 бали – відповідь студента фрагментарна, зумовлена нечіткими уявленнями про закони і явища. У відповіді цілком відсутня самостійність, студент відтворює основні поняття і визначення, але досить поверхово, не виділяючи взаємозв'язок між ними, може сформулювати з допомогою викладача основні положення теми, допускає помилки, які повною мірою самостійно виправити не може	
	Практичне завдання	<u>Практичне завдання №1</u> Проаналізувати сюжет х/ф з точки зору динаміки ескалації конфлікту, інтервенцій та поведінки конфліктантів	7-6 балів – повна змістовна робота, висока аргументованість відповіді, переконливе демонстрування володіння методологією дослідження; 5-4 балів – робота досить повна, але є деякі неточності, пов'язані з використанням методології дослідження; 3 бали – робота неповна, поверхневий виклад матеріалу, відсутність аналітичних висновків; 2-1 бал – короткий поверхневий виклад матеріалу	7
Усього за ЗМ 1 контр. заходів	2			15
2	Відповідь на семінарі	<u>Семінар №5</u> Питання за Змістовим модулем 2 <u>Семінар №6</u> Питання за Змістовим модулем 2 <u>Семінар №7</u> Питання за Змістовим модулем 2	2 бали – глибокі і систематичні знання теорії, здатність вирішувати проблемні питання. Відповідь відрізняється точністю формулювань, логікою, достатній рівень узагальненості знань. Наявна авторська позиція 1,5 бали – глибокі і систематичні знання теорії, здатність вирішувати проблемні питання. Відповідь студента відрізняється точністю формулювань, логікою, достатній рівень узагальненості знань. 1 бал – студент знає і може самостійно сформулювати основні поняття теми та пов'язати їх з реальними явищами. Проте відповідь змістовно неповна. Відповідь логічна, але розуміння не є узагальненим 0,5 бали – відповідь студента	6

			фрагментарна, зумовлена нечіткими уявленнями про закони і явища. У відповіді цілком відсутня самостійність, студент відтворює основні поняття і визначення, але досить поверхово, не виділяючи взаємозв'язок між ними, може сформулювати з допомогою викладача основні положення теми, допускає помилки, які повною мірою самостійно виправити не може	
	Практичне завдання	<u>Практичне завдання №2</u> Аналіз відео про процедуру медіації відповідно до її структури, ролі учасників конфлікту та медіатора, технік медіації, завершення медіаторного процесу	9-8 балів – повна змістовна робота, висока аргументованість відповіді, переконливе демонстрування володіння методологією дослідження; 7-6 балів – робота досить повна, але є деякі неточності, пов'язані з використанням методології дослідження; 5-3 бали – робота неповна, поверхневий виклад матеріалу, відсутність аналітичних висновків; 2-1 бал – короткий поверхневий виклад матеріалу	9
Усього за ЗМ 2 контр. заходів	2			15
3	Відповіді на семінарі	<u>Семінар №8</u> Питання за Змістовим модулем 3 <u>Семінар №9</u> Питання за Змістовим модулем 3 <u>Семінар №10</u> Питання за Змістовим модулем 3 <u>Семінар №11</u> Питання за Змістовим модулем 3	2 бали – глибокі і систематичні знання теорії, здатність вирішувати проблемні питання. Відповідь відрізняється точністю формулювань, логікою, достатній рівень узагальненості знань. Наявна авторська позиція 1,5 бали – глибокі і систематичні знання теорії, здатність вирішувати проблемні питання. Відповідь студента відрізняється точністю формулювань, логікою, достатній рівень узагальненості знань. 1 бал – студент знає і може самостійно сформулювати основні поняття теми та пов'язати їх з реальними явищами. Проте відповідь змістовно неповна. Відповідь логічна, але розуміння не є узагальненим 0,5 бали – відповідь студента фрагментарна, зумовлена нечіткими уявленнями про закони і явища. У відповіді цілком відсутня самостійність, студент відтворює основні поняття і визначення, але досить поверхово, не виділяючи взаємозв'язок між ними, може сформулювати з допомогою	8

			викладача основні положення теми, допускає помилки, які повною мірою самостійно виправити не може	
	Практичне завдання	<u>Практичне завдання №3</u> Аналітичний огляд будь-якого внутрішньополітичного конфлікту (у вигляді презентації)	7-6 балів – повна змістовна робота, висока аргументованість відповіді, переконливе демонстрування володіння методологією дослідження; 5-4 балів – робота досить повна, але є деякі неточності, пов'язані з використанням методології дослідження; 3 бали – робота неповна, поверхневий виклад матеріалу, відсутність аналітичних висновків; 2-1 бал – короткий поверхневий виклад матеріалу	7
Усього за ЗМ 3 контр. заходів	2			15
4		<u>Семінар №12</u> Питання за Змістовим модулем 4 <u>Семінар №13</u> Питання за Змістовим модулем 4 <u>Семінар №14</u> Питання за Змістовим модулем 4	2 бали – глибокі і систематичні знання теорії, здатність вирішувати проблемні питання. Відповідь відрізняється точністю формулювань, логікою, достатній рівень узагальненості знань. Наявна авторська позиція 1,5 бали – глибокі і систематичні знання теорії, здатність вирішувати проблемні питання. Відповідь студента відрізняється точністю формулювань, логікою, достатній рівень узагальненості знань. 1 бал – студент знає і може самостійно сформулювати основні поняття теми та пов'язати їх з реальними явищами. Проте відповідь змістовно неповна. Відповідь логічна, але розуміння не є узагальненим 0,5 бали – відповідь студента фрагментарна, зумовлена нечіткими уявленнями про закони і явища. У відповіді цілком відсутня самостійність, студент відтворює основні поняття і визначення, але досить поверхово, не виділяючи взаємозв'язок між ними, може сформулювати з допомогою викладача основні положення теми, допускає помилки, які повною мірою самостійно виправити не може	6
	Практичне завдання	<u>Практичне завдання №4</u> Проаналізувати х/ф (рекомендований викладачем) з точки	9-8 балів – повна змістовна робота, висока аргументованість відповіді, переконливе демонстрування володіння методологією	9

		зору застосування технологій медіації у врегулюванні міжнародного конфлікту	дослідження; 7-6 балів – робота досить повна, але є деякі неточності, пов'язані з використанням методології дослідження; 5-3 бали – робота неповна, поверхневий виклад матеріалу, відсутність аналітичних висновків; 2-1 бал – короткий поверхневий виклад матеріалу	
Усього за ЗМ 4 контр. заходів	2			15
Усього за змістові модулі контр. заходів	8			60

8. Підсумковий семестровий контроль

Форма	Види підсумкових контрольних заходів	Зміст підсумкового контрольного заходу	Критерії оцінювання	Усього балів
1	2	3	4	5
Екзамен	Тести	Питання для підготовки і тести розміщено у Moodle	1 бал за кожен правильну відповідь. На проходження тесту дається 20 хвилин і одна спроба	20
	Практичне завдання	Аналіз кейсів внутрішніх конфліктів, що мали міжнародний вимір, та міждержавних конфліктів (за схемою: опис конфлікту (причини, контекст, ключові події, сучасний стан), особливості ходу конфлікту, особливості врегулювання конфлікту та його наслідки) у: Північній Ірландії; Хорватії; Боснії та Герцеговині; Косово; Грузії; Придністров'ї; Кашмірі; Кореї; Конго тощо. Такий вид роботи підсумовує і демонструє рівень	20-18 – робота повністю розкриває тему, логічно структурована, оперування багатьма теоретичними поняттями, висока аргументованість відповіді, переконливе демонстрування власної авторської позиції, наведення прикладів з політичної практики; 17-14 – положення та висновки в роботі недостатньо аргументовані, але робота достатньо логічна 13-10 – недостатньо чітка структура, аргументація положень має незавершений характер, розмита конкретика 9-5 - відсутня чітка структура, описовий характер 4-1 – робота фрагментарна, відсутня логіка та структура	20

		засвоєних студентами знань з курсу «Теорія політичних конфліктів». Більш докладно вимоги щодо індивідуального завдання представлені у відповідній секції на платформі MOODLE	
Усього за підсумковий семестровий контроль			40

9. Рекомендована література

Основна:

1. Кіянка І. Б. Політична конфліктологія : навчальний посібник. Львів : Новий світ-2000, 2020. 96 с.
2. Петрінко В. С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці : навчальний посібник. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с
3. Яхно Т. П., Куревіна І. О. Конфліктологія та теорія переговорів. К : ЦУЛ. 2021. 168 с.

Додаткова:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академвидав, 2004. 344 с.
2. Білецька Ю. В. Конфліктогенні особливості діяльності окремих політичних інститутів в Україні. *Вісник Львівського університету: філософсько-політологічні студії : зб. наук. пр.* Львів, 2015. Вип. 6. С. 172-180.
3. Білецька Ю. В. Правові шляхи врегулювання політичних конфліктів. *Слов'янський вісник : зб. наук. пр.* Рівне, 2014. № 21. С. 15-23.
4. Білецька Ю. В. Способи врегулювання національних політичних конфліктів. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету. Науки: економіка, політологія, історія.* 2014. № 10. С. 176-187.
5. Богомаз К. Ю. Логіка у практиці конфліктів і суперечки : посіб. для студ. ВНЗ. Дніпропетровськ : ДДТУ, 2005. 282 с.
6. Гіршик А. М. Конфлікти: структура, ескалація, залагодження : навч. посібник. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 175 с.
7. Грабовська С., Равчина Т. Конфлікти без насильства. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2001. 246 с.
8. Завгородня Ю. В. Політичний конфлікт та політична криза: теоретичний аналіз. *Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / гол. ред. С. В. Ківалов ; відп. за вип. Л. І. Кормич.* Одеса : Фенікс, 2016. Вип. 57. С. 38-49.
9. Завгородня Ю. В. Роль інституту президента у вирішенні політичного конфлікту. *Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку держави та права в умовах інтеграції : матер. міжнар. наук.-практ. конф.* Одеса : Юридична література, 2016. С. 218 – 221.
10. Завгородня Ю. В. Роль переговорного процесу у вирішенні політичних конфліктів в Україні. *Традиції і новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє : матер. міжнар. наук.-практ. конф.* Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 223 – 225.

11. Кеннеді Г. Домовлятися завжди. Як досягати максимуму в будь-яких переговорах / пер. з англ. Т. Микитюк. Харків : Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. 336 с.
12. Конфліктологія: загальна та юридична : підручник / Л. М. Герасіна, М. П. Требін, О. М. Сахань, В. Д. Воднік ; за заг. ред. Л. М. Герасіної. Харків : Право, 2021. 224 с.
13. Лісовський П. М., Лісовська Ю. П. Дипломатія: кібербезпека та шляхетність переговорів. К : Ліра-К. 2021. 222с.
14. Леко Б., Чуйко Г. Медіація : підручник. Чернівці : Книги –ХХІ, 2014. 520 с.
15. Лепський М. А. Соціологія медіації та миротворення : до питання про загальну теорію медіації : монографія. Запоріжжя : ЦНСД, 2023. 156 с.
16. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / колектив авторів ; заг. ред. Н. Крестовська, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 451 с.
17. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія. Київ : Академвидав, 2003. 448 с.
18. Пірен М. І. Конфліктологія : підручник. Київ : МАУП, 2003. 360 с.
19. Примуш М. В. Конфліктологія : навчальний посібник. Київ : ВД «Професіонал», 2006. 288 с.
20. Скібіцька Л. І. Конфліктологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 384 с.
21. Снайдер Тімоті. Шлях до несвободи: Росія, Європа, Америка / перекл. з англ. Г. Герасим. Львів : Човен, 2020. 392 с.
22. Тихомирова Є. Б., Постолювський С. Р. Конфліктологія та теорія переговорів : підручник. Рівне : Перспектива, 2007. 389 с.
23. Цюрупа М. В. Основи конфліктології та теорії переговорів : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2004. 172 с.
24. Хаас Р. Розхитаний світ. Зовнішня політика Америки і криза старого ладу / пер. з англ. М. Климчук. Київ : Основи, 2019. 376.
25. Фергюсон Ніл. Площі та вежі: Соціальні зв'язки від масонів до фейсбуку. Київ : Наш формат, 2022. 552 с.
26. Шапіро Бен. Як зруйнувати Америку за три прості кроки / пер. з англ. Г. Шпак. Київ : Наш Формат, 2021. 240 с.
27. Davies William. Nervous States: Democracy and the Decline of Reason. W. W. Norton & Company, 2018. 272 p.
28. Joseph S. Nye. Soft Power and Great-Power Competition. Shifting Sands in the Balance of Power Between the United States and China. Cambridge, MA, USA Springer, 2023. 187 p.

Інформаційні ресурси

1. Бельська Т. Інформаційно-психологічна війна як спосіб впливу на громадянське суспільство та державну політику держави. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління.* 2014. № 1. С. 49–56. URL: <http://nuczu.edu.ua/sciencearchive/PublicAdministration/vol1/49-56.pdf>
2. Брайс Дж. Природа общественного мнения. Ун-т Дж. Вашингтона, 2000. URL: www.nscs.ru/docs/Dz.Brais_Priroda_obs.mnenia.doc
3. Бусленко В. Конфліктний характер взаємовідносин між владою та опозицією в Україні: причини та політичні наслідки. *Studia Politologica Ucraino-Polona.* 2015. Вип. 5. URL: file:///C:/Users/1/Downloads/Spup_2015_5_9.pdf

4. Зовнішня політика у постбіполярному світі (Аналіз. Проблеми. Прогнози) : моногр. / наук. ред. д. іст. наук, проф. С. С. Трояна. Київ, 2014. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi47/0037914.pdf>
5. Конфліктологія : навчальний посібник / Хапілова В.П. Запоріжжя : ЗНУ, 2010. 280 с. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/metodychky/2011/03/0010015.pdf>
6. Нагаєв В. М. Конфліктологія : курс лекцій. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Ubeyvolk/0008959.pdf>
7. Орлянський В. С. Конфліктологія : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007. URL: <http://www.culonline.com.ua/index.php?newsid=109>
8. Скібіцька Л. І. Конфліктологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 384 с. URL: <http://www.culonline.com.ua/index.php?newsid=398>
9. Тихомирова Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів : підручник. Рівне : Перспектива, 2007. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Ubeyvolk/0008960.pdf>
10. Українська академія медіації. URL: <https://mediation.ua/>
11. Хапілова В. П. Конфліктологія : методичні рекомендації до підготовки та проведення семінарських занять для магістрів факультету соціології та управління спеціальності „Соціальна робота”. Запоріжжя : ЗНУ, 2007. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/metodychky/2008/12/konfliktologie.pdf>; <http://ebooks.znu.edu.ua/files/metodychky/2007/4kvartal/konfliktologija.pdf>
12. Яхно Т. П. Конфліктологія та теорія переговорів : навчальний посібник. Рекомендовано МОНМС України. Київ : Центр учбової літератури, 2012. URL: http://culonline.com.ua/Books/Konfliktologiya_Yahno2012.pdf#toolbar=0
13. The Program on Negotiation (PON) Harvard Law School, Harvard University. URL: <https://www.pon.harvard.edu/teaching-materials-publications/>
14. Mediation in Germany URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=cce08f79-a8c8-43a3-9da0-f0dc861fc2bb>